

วัดกับศูนย์กลางการเรียนรู้และพัฒนาของชุมชน
Temple with the center of learning and development
of the community

พระอธิการสุรศักดิ์ สุขุมโล (คงเมือง)

Phra Atikansurasak Sukhumalo (khongmuang)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chaiphum Buddhist College

วันที่รับบทความ (Received) : 13 มีนาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 มีนาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 16 เมษายน 2563

บทคัดย่อ

ในสมัยโบราณวัดเป็นสถานที่รวมจิตใจของคนไทย นอกจากนั้น วัดยังเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในสมัยก่อน เพราะแต่ก่อนยังไม่มีโรงเรียน ก็เลยใช้วัดเป็นที่ให้ความรู้แก่เด็ก โดยมีพระเป็นผู้อบรมสั่งสอนและวัดยังเป็นที่พักผ่อนของคนเพื่อเป็นที่ประชุมหรือเพื่อเป็นที่ชำระจิตใจของผู้คน นับได้ว่าในสมัยก่อนวัดมีอิทธิพลมากต่อคนไทยจนมาถึงในยุคสมัยปัจจุบัน วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาช้านาน ซึ่งวัดจะเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่าง ๆ ไว้มากมาย นอกจากนี้วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ของชาวพุทธซึ่งเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

คำสำคัญ: วัด, ศูนย์กลางการเรียนรู้, พัฒนาชุมชน

Abstract

In ancient times, the temple was a place of Thai mind. Besides the temple is also a place to educate people in the past. But before there was no school. I used to measure as a child. He is a preacher. And the temple is also a gathering of people for a meeting or for the purification of the hearts of the people. It has been in the past that the temples have had a great influence on Thais until the present time. The temple is also the center of the Thai people for a long time. The temple is a collection of teachings of the Buddha. In addition, the temple is a center of Buddhist beliefs, superstition, which is the belief of the individual. The principles of Buddhism are focused on the development of people as well as the quality of their physical and

mental health. Use morality and wisdom in the way of life to develop themselves and cooperate to develop the community. And develop the country to prosper.

Keyword: Temple, center of learning, development of the community

บทนำ

วัด คือ สถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ในประเทศไทย ภายในวัดจะมี กุฏิ ซึ่งใช้เป็นเป็นที่อาศัยของนักบวชในศาสนาพุทธซึ่งก็คือ พระสงฆ์ อีกทั้งยังมีเจดีย์ พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เมรุ ซึ่งใช้สำหรับประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ วัดโดยส่วนใหญ่นิยมแบ่งเขตภายในวัดออกเป็นสองส่วนคือ พุทธาวาส และสังฆาวาส โดยส่วนพุทธาวาสจะเป็นที่ตั้งของสถูปเจดีย์ อุโบสถ สถานที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และส่วนสังฆาวาส จะเป็นส่วนกุฏิสงฆ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์สามเณรจำพรรษา และในปัจจุบันแทบทุกวัดจะเพิ่มส่วน ฌาปนสถานเข้าไปด้วย เพื่อประโยชน์ในด้านการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน เช่น การฌาปนกิจศพโดยในอดีตส่วนนี้จะเป็นป่าช้า ซึ่งอยู่ติดหรือใกล้วัด ตามธรรมเนียมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มฌาปนสถานในวัดพุทธศาสนาในประเทศไทยจะตั้งอยู่บนพื้นที่ ๆ เป็นป่าช้าเดิม

พระอารามหลวง

วัดในประเทศไทยแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ ได้แก่ พระอารามหลวง หรือวัดหลวง คือวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้างหรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้าจำนวนในบัญชีเป็นพระอารามหลวง และวัดราษฎร์ คือวัดที่ได้รับพระราชทานที่วิสุงคามสีมา แต่ไม่ได้เข้าบัญชีเป็นพระอารามหลวง หรือวัดที่พุทธศาสนิกกร่วมใจบริจาคทรัพย์และที่ดินถวายเป็นสังฆาราม

การจัดลำดับชั้นของพระอารามหลวงมีดังต่อไปนี้

1. พระอารามหลวงชั้นเอก มีสามชนิด ได้แก่ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร
2. พระอารามหลวงชั้นโท มีสี่ชนิด ได้แก่ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร
3. พระอารามหลวงชั้นตรี มีสามชนิด ได้แก่ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ (ไม่มีสร้อยต่อท้าย) (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 3-5)

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

วัดในปัจจุบันมีมากกว่าสามหมื่นวัดทั่วประเทศ วัดบางวัดก็เป็นวัดหลวง บางวัดก็เป็นวัดราษฎร์ ขนาดแตกต่างกันไป บางวัดอยู่ในชนบท แต่บางวัด ตั้งอยู่ในเมือง มีความเจริญทางวัตถุสูง บางวัดมีรายได้มาก แต่บางวัด มีรายได้น้อย บางครั้งถึงขั้นขาดแคลน บางวัดมีมานานแล้ว บางวัดเพิ่งสร้างใหม่ บางวัดดูยิ่งใหญ่อลังการ บางวัดก็ดูเก่าขาดการดูแล บางวัดจัดให้ดูคล้ายสวนป่าธรรมชาติ แต่บางวัดเต็มไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บางวัดประชาชนอยากเข้าไปบวช ปฏิบัติ ศึกษาธรรม แต่บางวัดคนไม่ยอมเข้าไปเพราะวุ่นวายสับสนบางวัดดูสะอาด สงบ ร่มรื่น ให้ความสว่างทางจิตใจและปัญญา วัดบางวัดก็เป็นที่พักของประชาชนเป็นศูนย์กลางของชุมชนวัดจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัด (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้อย่างถูกต้องจะต้องอาศัยหลักการของพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยองค์ 3 ของไตรสิกขา คือ

1. สะอาด ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ศีล
2. สงบ ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ สมาธิ
3. สว่าง ด้วยหลักการของพระพุทธศาสนา คือ ปัญญา

ในอดีตวัดถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนรอบ ๆ วัดยังใช้วัดเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ และทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การประชุมหมู่บ้าน การประชุมราชการ หรือให้วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ แต่ในปัจจุบันท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้เด็ก เยาวชน และประชาชน หันไปยึดติดในวัตถุนิยมมากเกินไป เป็นผลให้คนห่างไกลจากวัดโดยไม่รู้ตัว วัดจึงได้ลดบทบาทจากในอดีตสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่าง ๆ มีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน วัดจึงเป็นศูนย์รวมประชาชนและมีบทบาทดังต่อไปนี้

- 1) เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านจะส่งบุตรมารับการ ฝึกอบรม ทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ
- 2) เป็นสถานสงเคราะห์ บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้มา อยู่ อาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
- 3) เป็นสถานพยาบาล รักษาคนเจ็บป่วยตามแผนโบราณ
- 4) เป็นที่พักคนเดินทาง
- 5) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านพบปะสังสรรค์ และพักผ่อนหย่อนใจ
- 6) เป็นสถานที่บันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับ ชาวบ้าน
- 7) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ
- 8) เป็นศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรม วัดเป็นที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ซึ่งเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
- 9) เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตอนมีงานบ้าน
- 10) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุม เพื่อบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ
- 11) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่อง ผูกพันกับชีวิตของคนในระยะต่าง ๆ ของชีวิต

วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัด ในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ ด้วยเพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงประชาชนทั่วไป ปัจจัยที่เชิดชูฐานะ ของพระสงฆ์ ในสังคมคือ

- 1) ความบริสุทธิ์
- 2) ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- 3) ความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

วัดอื่น ๆ ทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ และในกรุงเทพมหานคร วัดต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำบทบาทหน้าที่ของวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่พึ่งของประชาชน เป็นแหล่งศึกษาสำหรับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนเปรียบประดุจคนไทยมีศูนย์รวมใจคือในหลวง ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด มีความแนบแน่นต่อกัน
2. กิจกรรมของวัดกับชุมชนเป็นกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน
3. บรรยากาศของวัดทั้งพระเณร สถานที่ พิธีกรรม เป็นที่ศรัทธาของประชาชน
4. กิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน
5. วัดทำบทบาทหน้าที่ถูกต้อง ในด้านการบริหาร การจัดการวัด การปรับปรุงวัด และการพัฒนาวัดให้เป็นที่ยึดเป็นศูนย์กลางชุมชนได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543 : 29)

ความสำคัญของวัดที่มีต่อวิถีชีวิตของคนไทย

สังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมาก เนื่องจากเชื่อว่า พระภิกษุ นั้นเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของ ทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล

ส่วนวัดนั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปี รวมทั้งเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชเป็นพระภิกษุ สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติ ธรรม สมาธิ เป็นสถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการ ออกธรรมาสน์ มิมหฺรสพต่าง ๆ และวัดยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวดพระอภิธรรม การเผาศพ เป็นต้น

วัดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ดังนี้คือ

1. วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน
2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน
3. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา
4. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม
5. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม (ชัยมงคล ศรีทองแดง, 2552)

ภาระหน้าที่ของพระสงฆ์

พระพุทธองค์ได้มอบหมายภาระหน้าที่ไว้ให้กับพระภิกษุสงฆ์ 2 ประการ หน้าที่เรียกว่าธรรมาคือ คณธรรมา และวิปัสสนาธรรมา

ประการแรก คณธรรมา คือ หน้าที่ว่าด้วยการศึกษา การศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาอบรม คงไม่ใช่การศึกษาเล่าเรียนเพียงอย่างเดียว การศึกษา และการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียนคือการเรียนในชั้นเรียน เรียนนักธรรมตรี โท เอก เรียนบาลีประโยค 1-2 ถึงป.ธ.9 เรียน ม.1 ถึง ม.ปลาย ในระดับอุดมศึกษาปี 1 ถึง ปี 4 อย่างนี้เรียกศึกษาเล่าเรียน ส่วนการเรียนนอกจากนี้ ได้แก่ การ

สัมมนาระยะสั้น 1 วันจบ 2 วันจบ อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาอบรมเป็นงานคันถธุระเหมือนกับการเพิ่มพูนความรู้และสติปัญญา

ประการที่สอง คือ วิปัสสนาธุระ ได้แก่การลงมือปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติไปจนกว่าจะเกิดความรู้ 3 ชั้น คือ รู้จำ รู้แจ้ง และรู้จริง รู้จำถอดใจความมาจากปริยัติ คือการเรียนตามตำรา เพื่อให้มีความจำจำได้มาก หลักของการปริยัติเขาเน้นตัวนี้ รู้จำ รู้แจ้ง ก็คือ การลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติคือไปปรับใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยการดำเนินการกิจต่าง ๆ เมื่อลงมือทำงานจะเกิดความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งความรู้ชนิดนั้นเป็นความรู้จากการปฏิบัติ ไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างกันออกไป จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นมั่นแน่นยำ แน่นอน ทำให้เกิดความแจ่มชัดผลของการศึกษาเล่าเรียนขึ้นมา และต่อไปก็จะได้ความรู้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกชั้นหนึ่งคือ ความรู้จริง ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หมายถึง การรู้จริง ตามสภาวะความเป็นจริง

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อมาจากบรรพบุรุษไทย นับตั้งแต่ไทยมีประวัติศาสตร์ชัดเจนชาวไทยก็นับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว หลักฐานโบราณ ได้แก่ โบราณสถานที่เป็นศาสนสถานโบราณวัตถุ เช่น พระธรรมจักร ใบเสมา พระพุทธรูป ศิลาลจารึก เป็นต้น แสดงว่าผู้คนในดินแดนไทยรับนับถือพระพุทธศาสนา (ทั้งนิกายเถรวาทและมหายาน) มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านานแล้ว

2. พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทยกลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ดังนี้

1) วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวทิต์ การไม่อาฆาตหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ความอดทน และการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่นานาชาติยกย่องชื่นชม

2) ภาษาและวรรณกรรมไทย ภาษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาบาลีมีอยู่ในภาษาไทยจำนวนมาก วรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิภพในสมัยสุโขทัย กาพย์มหาชาติ นันทโศภนทศสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ปุณณิศาบทคำฉันท์ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

3) ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเพณีไทยที่มาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีอยู่มากมาย เช่น การอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีชักพระ เป็นต้น กล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

4) ศิลปกรรมไทย พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่าง ๆ วัดเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทย ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบการสร้างเจดีย์ พระปรางค์ วิหาร ที่งดงามมาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร ประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อ

พระพุทธรูป เช่น พระพุทธลีลาในสมัยสุโขทัย พระพุทธรชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดฝาผนังและเพดานวัดต่าง ๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

3. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางของความเคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน

4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาในการพัฒนาชาติไทย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้พระสงฆ์หลายท่านยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติไทย

5. พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทย สถาบันหลักของชาติไทยที่คนไทยทุกคนให้ความเคารพนับถือ ประกอบด้วยชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญไทยได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ หมายถึง พระประมุขของชาติไทยที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและยังเป็นอัครศาสนูปถัมภก คือ ทรงให้ความอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย

สถาบันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของสังคมไทย คนไทยต่างให้การยอมรับนับถือมาตั้งแต่โบราณกาล และมีการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภ

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานมั่นคงในสังคมไทย วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทย วัดจึงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดเป็นศูนย์กลางของการอบรมสั่งสอนจริยธรรม เป็นสถาบันสำคัญทั้งในด้านการศึกษา สังคม และเป็นบ่อเกิดของศิลปะสาขาต่าง ๆ ส่วนพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยกย่องในสังคม ในฐานะเป็นผู้ทรงคุณธรรมควรแก่การเคารพและเชื่อฟังซึ่งสรุปได้ ดังนี้

ด้านการศึกษา วัดเป็นสถานศึกษาเล่าเรียน โดยพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์ก็ยังทำหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ด้านสังคม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่ชุมนุม เพื่อทำบุญฟังพระธรรมเทศนา ตลอดจนการพบปะสังสรรค์ พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน

ด้านศิลปกรรม วัดเป็นที่รวมแห่งศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรมปูนปั้น ศิลปกรรมแกะสลักไม้ จิตรกรรมฝาผนัง ตลอดจนถาวรวัตถุต่าง ๆ ที่ศิลปินไทยได้ถ่ายทอดไว้ที่โบสถ์ วิหาร เจดีย์ องค์พระพุทธรูป ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยพบว่าประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ เป็นที่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน คำสอนของพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปทุกภูมิภาคของประเทศและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนจนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา จนกลายมาเป็นสมบัติของชาติให้พุทธศาสนิกชนได้เกิดความภาคภูมิใจ

พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันอย่างใกล้ชิดอยู่แล้วโดยปริยาย แม้มรรยาทต่าง ๆ ที่คนไทยถูกสอนให้เคารพอาวุโส มีการยึดมั่นและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็ล้วนมาจากหลักเกณฑ์ทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น (รศ.พรชัย พันธุ์ธาดาพร, 2559)

แนวทางพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

1. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึกหวงแหน รัก และช่วยกันดูแลรักษา
2. สร้างสภาพวัดให้เป็น ที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายและทางใจ เป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันของชาวบ้าน
3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่นวัดจะต้องสะอาดร่มรื่นมีกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่มีความต้องการจะเข้าวัด เพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัยและหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนจะได้เห็นคุณค่าและเข้าวัดมากขึ้น
4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดควรเป็นแกนนำประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรใช้วัดเป็นศูนย์กลาง
5. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยเดียวกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ความต้องการของประชาชนประชาชนต้องการประเทศที่มั่นคงปลอดภัยและเจริญก้าวหน้า คือ

1. มีปัจจัยเพียงพอ สำหรับดำรงชีวิต สำหรับตนเองและครอบครัว
 2. มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 3. ประชาชนต้องการบ้านเมืองที่สงบ - สันติ และสังคมที่เป็นธรรม
 4. ประชาชนต้องการมีความสุขทางใจ
- ประชาชนหวังความช่วยเหลืออะไรจากภิกษุสงฆ์
1. ประชาชนต้องการตัวอย่างของความดี และผู้นำทางคุณธรรม โดยเฉพาะความเคร่งครัดทางวินัย และความเป็นผู้สันโดษมากขึ้น
 2. ประชาชนต้องการวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจของผู้ที่มีทุกข์ ต้องการเห็นวัดเป็นที่สงบ เยือกเย็น สะอาดร่มรื่นมีระเบียบ
 3. ประชาชนต้องการเห็นพระภิกษุ ปล่อยขวัณญ์ให้กำลังใจแนะแนวทางแก้ไขปัญหาชีวิตให้

4. ประชาชนต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชนบท ให้ความร่วมมือสนับสนุนให้เกิดการรวมพลัง แก้ปัญหาต่าง ๆ

5. ประชาชนต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาด้านต่าง ๆ ทั้งด้านหลักธรรมของพระศาสนาและการอาชีพ การปฏิรูปจิตใจของประชาชน ควรเริ่มที่วัด แล้วค่อยไปต่อที่ประชาชน (พระธรรมวรานายก (โอภาส นิลุตติเมธี), 2546 : 165-166)

หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐาน ปรัชญา แนวความคิด และหลักการที่ปรารถนาให้มีการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ด้วยพลังของชุมชน การพัฒนาชุมชนเป็นทั้ง ศาสตร์ และศิลป์ อยู่ในตัวเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ก็ยังต้องอาศัยหลักการเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายของงานพัฒนาชุมชนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นหลักนำทางในการพัฒนา ไว้อย่างน่าสนใจว่า ปัจจุบันนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุลุคตมหายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนา ตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา ได้สอนให้เป็นตระหนักว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมาย เช่น

1. ปัญหาความยากจน ปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

2. ปัญหาด้านสุขภาพ ประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เกิดโรคระบาดที่ร้ายแรง นอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้ว สุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลง ชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่าเจริญ มีลักษณะสับสนวุ่นวาย คนมีทุกข์ใจมากขึ้น เป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

3. ปัญหาด้านการศึกษา ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยาก เกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เช่น ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

4. ปัญหาทางการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

5. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรม ผู้คนไม่มีระเบียบวินัย เช่น ระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน อุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัว อาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชู้ ที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

6. ปัญหาด้านวัฒนธรรม มีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรม มีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคและความนิยมฟุ้งเฟ้อแผ่กระจายทั่วไป

7. ปัญหาทางเพศและอบายมุข มีปัญหาทางเพศเพิ่มสูง มีอัตราคนถูกข่มขืนสูง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น อบายมุขระบาดทั่วไป ทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่าง ๆ และหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคม โดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

8. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ต้นน้ำลำธารร่อยหรอลง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แผ่นดินแห้งแล้ง ทำให้ทำการเกษตรยากลำบากมากขึ้น

ส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีก ประสบปัญหาทางการตลาด มีการเอารัดเอาเปรียบกันมาก เกิดมลภาวะทั้งในดิน ในน้ำ และท้องฟ้า คุณค่าต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน

สิ่งสำคัญในการพัฒนาชุมชน

คนในชุมชนซึ่งถือว่าเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรง จะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี และในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือ จิตใจ ดังนั้นในยุคปัจจุบัน งานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้น รวมถึงการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไป การพัฒนาจิตใจ ตลอดจนการพัฒนาคนนั้น เป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด โดยเฉพาะในอดีตและแม้ปัจจุบัน ในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนา และวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ และปัญญาของชุมชน และวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชน เริ่มแต่บทบาทสำคัญที่สุด คือ เป็นศูนย์กลางการศึกษาของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นครู-อาจารย์ ศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ พัฒนาขึ้นในวัด หรือออกไปจากวัด เมื่อไปอยู่ในชุมชนก็ใช้ความรู้วิชาการ อื่น ๆ ที่ได้ศึกษาจากวัดนั้น เป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชน ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความร่มเย็นเป็นสุข ควรแก่ความประพฤติปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามา และระบบการต่าง ๆ แบบตะวันตกได้รับการยอมรับ และแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไป วัดก็เหินห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับ โดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุ บทบาทของวัดพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็ยิ่งถดถอยลง เหลือแต่บทบาทในด้านการเอื้อต่องานพัฒนา เช่น อำนวยสถานที่และอุปกรณ์ของวัด การให้กำลังใจและคำกล่าวสอนสนับสนุนในคราวชุมนุมอย่างมีพิธีกรรม (กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา, 2542 : 9) เป็นต้น

ครั้นมาถึงปัจจุบัน เมื่อแนวโน้มของการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอีก โดยหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและการพัฒนาด้านคนมากขึ้น ก็เป็นโอกาสที่วัดและพระสงฆ์หรือพระพุทธศาสนาทั้งหมด จะได้รื้อฟื้นบทบาทในการพัฒนาและบทบาทของผู้นำในการพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยปรับตัวปรับวิธีการและปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบันการที่จะนำทางพัฒนาและรับบทบาทต่าง ๆ ในการพัฒนาให้ได้ผลดี จะต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทที่เหมาะสม และขอบเขตของการดำเนินบทบาทของวัดและพระสงฆ์แล้ว สิ่งสำคัญก็คือ จะต้องมียุทธศาสตร์นำทาง สำหรับชี้แนวทางของการพัฒนาอย่างชัดเจน หลักธรรมในการพัฒนาได้แก่ ภาวนา 4 คือ

1. กายภาวนา แปลว่า พัฒนากาย ได้แก่ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพดี และที่สำคัญก็คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เริ่มแต่ปัจจัย 4 เป็นต้นไป อย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น สัมพันธ์กับอาหาร โดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลัง มีสุขภาพดี ไม่ใช่เพื่อมุ่งความอร่อย อวดโก้ แสดงฐานะ สัมพันธ์กับโทรทัศน์ โดยดูเพื่อติดตามข่าวสาร แสวงหาความรู้ ส่งเสริมปัญญา มิใช่เพื่อหมกมุ่นในความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอาเป็นเครื่องมือเล่นการพนัน เป็นต้น

2. ศิลภาวนา แปลว่า พัฒนาศีล หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ให้เป็นไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม ประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคม มีระเบียบวินัย ประกอบสัมมาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร

ฝึกฝนอบรมกายวาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจยิ่งขึ้นไป

3. จิตภาวนา แปลว่า พัฒนาจิต คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณสมบัติงามพร้อม ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ คือ

3.1 คุณภาพจิต คือให้มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม เป็นผู้มีจิตใจสูงละเอียดย่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจสูง ละเอียดย่อน เช่น มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร มีกรุณา อยากช่วยเหลือปลดปล่อยความทุกข์ของผู้อื่น มีจาคะ คือมีน้ำใจเผื่อแผ่ มีคารวะ มีความกตัญญู เป็นต้น

3.2 สมรรถภาพจิต คือ ให้เป็นจิตที่มีความสามารถ เช่น มีสติ มีวิริยะ คือ ความเพียร มีขันติ คือความอดทน มีสมาธิ คือจิตตั้งมั่นแน่วแน่ มีสัจจะ คือ ความจริงจัง มีอธิฐาน คือ ความเด็ดเดี่ยว แน่นอนต่อจุดมุ่งหมาย เป็นจิตใจที่พร้อมและเหมาะที่จะใช้งานโดยเฉพาะงานทางปัญญา คือ การคิดพิจารณาให้เห็นความจริงแจ่มแจ้งชัดเจน

4. ปัญญาภาวนา แปลว่า พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง และใช้ความรู้แก้ปัญหา ทำให้เกิดสุขได้ เริ่มแต่รู้ เข้าใจศิลปวิทยา เรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ (ความลำเอียง) คิดวินิจฉัยใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ใจ รู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง รู้จักแก้ไขปัญหาและทำการให้สำเร็จตามแนวทางของเหตุปัจจัย ตลอดจนรู้เท่าทันธรรมดาของสังขาร ถึงขั้นที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์โดยสิ้นเชิง (กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2539 : 35)

บทบาทของพระสงฆ์และวัด

1. สงฆ์ต้องเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการพบปะกันเป็นประจำ ไม่ปลีกตัวอยู่ผู้เดียว มีความเอื้ออาทรต่อกันมีวิธีพูดจาปฏิบัติต่อกันที่ยังความเป็นปึกแผ่นของหมู่คณะ วัตถุประสงค์ของการบวช คือ เพื่อการเรียนรู้ ฉะนั้นสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้หรือการศึกษา (สิกขา) นั้นก็ทรงวางไว้เป็นหลักแล้วว่าประกอบด้วย ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ซึ่งสงฆ์ควรปฏิบัติให้ครบถ้วนในสิกขาทั้ง 3 นอกจากนั้น ในสังคมปัจจุบัน การเรียนรู้ของสงฆ์ควรจะเรียนรู้ใน 3 เรื่องใหญ่ คือ 1. เรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ 2. เรียนรู้สังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน 3. เรียนรู้การติดต่อสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คน ให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่ามีอนุสาสนีปาฏิหาริย์นั่นเอง ในข้อนี้รวมทั้งการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย (อนุชิต ชูเนียม : 2550)

2. การศึกษาของพระสงฆ์ การศึกษาของพระสงฆ์เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ซึ่งควรที่จะเป็นเรื่องที่อยู่ในนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาแห่งชาติ มีการคิดหลักสูตรสำหรับการศึกษาของคณะสงฆ์

3. การทำวัดให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญสูงสุดของวัดคือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพราะถ้าเป็นดังนี้ก็เท่ากับวัดเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งความสำคัญที่สุดต่อการบังเกิดขึ้นของศีลธรรมในสังคมดังกล่าวแล้ว พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้นำชุมชนด้วยการปรึกษาหารือ การสั่งสอนและที่สำคัญก็คือสั่งสอนให้ประชาชนเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหา วินิจฉัยปัญหา วิเคราะห์ทางเลือกและ

ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง ซึ่งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจะต้องอาศัยสมาชิกในชุมชน เช่น พระ ครู ผู้นำชาวบ้าน หมออนามัย เกษตรตำบล พัฒนาการตำบล เป็นต้น ร่วมมือกันสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเมื่อชุมชนเข้มแข็งก็ย่อมแก้ปัญหาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป

4. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาโดยทั่วไปของไทยยังไม่เป็นการศึกษาที่ผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและทางศีลธรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสุขกับผู้เรียน การศึกษากำลังรอกการปฏิรูปให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาคนให้เต็มศักยภาพของความเป็นมนุษย์ วัดบางวัดที่มีความพร้อมโดยมีพระสงฆ์ที่สนใจและมีความสามารถควรจัดให้มีโรงเรียน โดยพยายามคิดหลักสูตรที่ดีที่สุดควรเป็นอย่างไร แสวงหาคำตอบต่อคำถามนี้ ปรับปรุงให้ดีขึ้น ๆ อย่างต่อเนื่อง วัดก็สามารถทำประโยชน์ที่สำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง

5. พระสงฆ์กับการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ขณะนี้ความรุนแรงกำลังเป็นปัญหาใหญ่ทั่วโลก พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจถึงความหมายของความรุนแรง ขอบเขต ประเภท สาเหตุ วิธีการป้องกันและแก้ไข จะแก้ไขด้วยวิธีใดที่ได้ผลและจะพัฒนาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น ดังนั้นพระสงฆ์จะต้อง “การจัดการการแก้ความขัดแย้ง” ที่จะเป็นผู้เข้าไปช่วยไกล่เกลี่ยเข้าใจสถานการณ์ตามที่เป็นจริงเข้าไปอยู่ในใจและเข้าใจความรู้สึกและความคิดของแต่ละฝ่าย สามารถชักจูงให้มีการเจรจากันได้เหล่านี้ต้องการความรู้และต้องการการฝึกอบรมให้มีความชำนาญ จึงจะสามารถแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีได้

6. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดต่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ กระแสนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นกระแสใหญ่ของโลกและจะใหญ่มากขึ้น จะใหญ่จนถึงปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเชื่อมโยง จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ศาสนาจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ที่ดีที่สุดคือพระสงฆ์พยายามศึกษาให้เข้าใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีแก้ไข และในด้านปฏิบัติที่ใกล้ตัวที่สุดคือภายในบริเวณวัดต้องมีสิ่งแวดล้อมที่สงบ สะอาด ร่มเย็น เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์และวัดยังอาจหนุนช่วยขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังมีกิจกรรมต่าง ๆ ในทางที่เหมาะสมแก่สมณสาธูป

7. การบริหารจัดการวัด พระสงฆ์จะต้องบริหารจัดการวัด โดยให้ก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ตามอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน เป็นต้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 13-15)

ชุมชนชาวพุทธที่พัฒนาแล้ว

1. การปกครอง ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองสบายใจอยู่ร่วมกันได้ ต่างก็มีศีลาจารวัตร รู้กติกา เมื่อใครมาเยี่ยมเยียน รู้จักต้อนรับ มีสัมมาคารวะ อยู่อย่างสบายใจกลับไปก็คิดถึง นานอยู่น่าอาศัย มีการแบ่งปันทางเศรษฐกิจอย่างเหมาะสม ผู้นำและพระสงฆ์เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรอย่างแท้จริง

2. การศึกษา ต้องให้คนในชุมชนและพระสงฆ์ได้รับการศึกษาดี มีมารยาทดี ประชาชนมีโอกาสเข้าวัดใช้บริการสถานที่วัด ร่วมศึกษาธรรมปฏิบัติทั้งทางโลกและธรรม มีหลักประกันในการศึกษาสูง ๆ ขึ้นไป เป้าหมายคือสอนคนให้เป็นคนดี

3. การเผยแผ่ เราต้องสำนึกอยู่เสมอว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยเพราะการเผยแผ่ของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยส่งพระมหาเถระ คือ พระโสณะ และพระอุตตระเข้ามา เราจะรักษา

หรือดำรงอยู่ด้วยการช่วยกันเผยแผ่ให้ปรากฏออกไป วัดและชุมชนที่มีการพัฒนาจึงต้องมุ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดกิจกรรมให้มืองค์กรต่าง ๆ เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่วัดในชุมชน

4. การสาธารณูปการ คือสิ่งก่อสร้าง ที่ไม่ใหญ่โต โอ้อวด แต่เพียงพอแก่การใช้ประโยชน์ทั้งบ้านและวัดในชุมชน ข้อสำคัญคือ สะอาด ร่มรื่น มีระเบียบ

วัดและชุมชนที่พัฒนา ตามเป้าหมายจะเป็นศูนย์กลางแห่งความรักความสามัคคีธรรม เป็นแกนกลางของสังคม ประชาชนในท้องถิ่นจะได้พึ่งพิงอาศัย (นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ : 2550) เป็นแรงจูงใจให้คนประพฤติดีสมควรกับคำที่ว่า

"วัดที่ดี เพราะเป็นที่สโมสร
ประชากร ร่วมกันสร้างสรรค์ผล
หาความดี ไว้ประดับสำหรับตน
หากขาดวัด ก็ขัดสนขาดศีลธรรม"

บทสรุป

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ตัวแทนของพระพุทธศาสนานอกจากจะมีพระธรรม คือคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และพระสงฆ์อีกความสัมพันธ์ระหว่างวัด ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัด มีความสัมพันธ์กับประชาชนกันอย่างใกล้ชิดพระสงฆ์มีบทบาทเป็นอย่างมากสำหรับชุมชนแบบชนบท และหากรู้จักดำเนินการให้ดีพระสงฆ์นั้นเองจะเป็นผู้ที่สามารถนำชนบทไปสู่ความเจริญได้โดยวิถีทางที่เหมาะสม และมีหลักเกณฑ์เพราะความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านยังอยู่ในสภาพที่ดี และความสัมพันธ์แบบนี้มีลักษณะพิเศษจำเพาะ คือ พระสงฆ์เป็นผู้เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังพระ โดยเคารพนับถือและเชื่อฟังนี้เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาไปด้วยความเต็มใจและเต็มกำลังแต่ในสังคมไทยปัจจุบัน เนื่องจากมีสถาบันอื่น ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนบทบาทต่าง ๆ ทำให้วัดและพระสงฆ์มีส่วนช่วยสังคมน้อยลง เช่น มีโรงเรียนทำหน้าที่สอนกุลบุตรกุลธิดาแทนวัด มีโรงพยาบาลรักษาคนป่วยแทนวัด มีโรงมหรสพ ที่ให้ความบันเทิงซึ่งไม่จำกัดฤดูแทนวัด สิ่งเหล่านี้เริ่มทำให้คนห่างวัดมากขึ้นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสถาบันสงฆ์ได้ลดน้อยลงและกำลังจะสูญหายไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในชุมชนเมือง ส่วนในชนบทยังคงมีความหมายกับวิถีชีวิตของสังคมไทย แต่ถ้าขาดความตระหนักในการปรับปรุงบทบาทของพระสงฆ์ในชนบท สิ่งเหล่านี้จะเสื่อมลงได้เพราะชุมชนแบบชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2539). **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา. (2542). **ลานวัด ลานใจ ลานกีฬา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

ชัยมงคล ศรีทองแดง. (2552). **ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตรมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. (2549). **สถาปัตยกรรม**. กรมการพัฒนาชุมชน. บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด.
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). **หลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). (2546). **การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในธรรม**
ปริทัศน์ 46. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรชัย พันธุ์ธาดาพร. (2559). **บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน**
การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 3 ก้าวสู่ทศวรรษที่ 2 : บูรณาการ
งานวิจัย ใช้องค์ความรู้สู่ความยั่งยืน. ณ วิทยาลัยนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัด
นครราชสีมา 17 มิถุนายน.
- อนุชิต ชูเนียม. (2550). **บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์**
กับผู้นำชุมชนในจังหวัดอุดรดิษฐ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและ
พัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิษฐ์.